

REVOLUȚIA FRANCEZĂ, NAPOLEON I ȘI ȚĂRILE ROMÂNE

Felician SUCIU

Abstract

In XVIIIth century the word ,’Romanian”became sinonimous with the one of peasant and very soon with the one of slave.

France officially and a part of the French public began to be interested in the Danube Principalities only around 1848. After the year 1848 the French influence began to be felt in Principalities in a conscious way.

Nicolae Mavrocordat who opened the epoque of the Fanariot reigns was fluent in Latin, French, Italian, Greek, Turkish, Arabian and Persian. With the exception Alexandru Ipsilanti and the philologist Hangerliu, the most enlightened princes must be looked for among Fanariot princes and even among Mavrocordats, the family which had the privilege to give enlightened rulers.

Enloved by France was also the ruler of Moldavia, Grigore Ghica (1764-1767; 1774-1777). The rulers often appealed to the services of some French teachers ,and the boyars imitated them. The most appealing teachers were the French from Orleans because of their pronunciation.

„Europenismul românilor se explică prin legăturile elitelor lor cu cultura și civilizația, dar și cu ideile social-politice ale Occidentului, prin filieră germană pentru cei din Imperiul habsburgic și filieră franceză pentru munteni și moldoveni (parțial și germană). În această privință sunt semnificative aprecierile consulului englez la Iași, Sam Gardner, care în martie 1848, sublinia : «numeroase familii importante de boieri și-au trimis copiii să studieze la Paris și în seminariile din Germania, iar în multe cazuri au vegheat personal la desăvârșirea educației acestora. Acesta a fost un mijloc foarte bun de propagare a ideilor care circulă în țările occidentale, iar moldovenii se consideră astfel legați de celelalte state europene prin cunoștințele căpătate și educație».

Cu un larg orizont daco-român, la 31 martie 1848, Guérout, consulul Franței din Iași, semnala lui Lamartine existența unei oaze de latinitate în spațiul carpato-danubian, a unei națiuni care avea la obârșie coloniștii romani și care, în 1848 era constituită într-o masă compactă de circa 8 milioane de suflete în Moldova, Tara Românească, Basarabia, Bucovina și Transilvania, împărțită între Turcia, Rusia și Austria. Această masă de români – consemna același consul – avea privirile îndreptate către Franța, căreia îi recunoșteau superioritatea morală, căutându-i sprijinul cu aceeași ardoare cu care respingea Rusia, dar și statele germane. Franța – potrivit aceluiași consul – avea la Dunărea de Jos o «clientelă» care o privea drept cap al națiunilor latine, o veritabilă metropolă politică, încât românii se străduiau neconținut să-i asimileze limba, legislația, literatura și chiar moda”.¹

Situația existentă în secolul al XVIII-lea în privința țăranilor – ca populație majoritară – în ciuda dezrobirii lor la 1746 în Țara Românească și în 1749 în Moldova, în realitate nu a fost decât „dezrobirea boierilor de majoritatea obligațiilor față de țăran, pe de o parte, și, pe de alta, față de stat”. Țăranul, în loc de un singur stăpân, el avea de acum încolo doi : vechiul stăpân și statul.

Sub alt aspect, „În veacul al XVIII-lea, cuvântul «român» și-a pierdut din renume. Boierii pământeni ascund ca pe o rușine numele țării; «rumân» devine sinonim cu «țăran», curând cu «rob»; de aceea când un țăran este vândut pentru datorii, el decade la starea de «rumân»; când domnitorul Mavrocordat a promulgat reforma, el a declarat că vrea ca țăranii «să fie slobozi de rumânie și să nu se mai numească rumâni : A avea supuși robiei

pe pravoslavnicii creștini, care sunt în credință cu noi, nu este lucru creștinesc». Iar amintirea străbunilor s-a stins încetul cu încetul, mai ales în sufletul țaranului obidit. Nimeni nu-i vorbește de acești străbuni. Toată lumea se gândește să îl chinuiască, nimeni nu l-a învățat să citească. Nu știe când a venit pe lume, cu atât mai puțin al cui urmaș este și care au fost faptele alor săi. Dacă viața i se pare un chin, care va dura veșnic, începe să creadă că așa a fost mereu și pentru el, și pentru țara lui. Cugetul i se îngustează tot mai mult, așisderea și sufletul. Devine sceptic, resemnat.

Scepticismul acesta și resemnarea îl năpădesc, încetul cu încetul. Se înstăpânesc până și pe constituția lui fizică. Nimicit sufletește, începe să se nimicească și trupul. Prost hrănit, chinuit, istovit, hăituit de spaime fără răgaz, a ajuns să fie fără vlagă, apatic. De mult nu mai lucrează. Pentru cine să muncească ? Pentru oamenii stăpânirii ? Pentru turci, pentru ruși ? Mâine va fi oare război ? Se prea poate. Vor veni iarăși percepatorii ? Fără puțință de îndoială. A munci înseamnă a te îndatora. Foamea de fiecare zi l-a făcut cumpătat. Îi ajunge un pic de lapte, puțină mămăligă rece, nițel usturoi. Dacă-i rămân grăunțe, le păstrează într-un coș. Nu are hambar : ispravnicul l-ar pune să plătească bir pentru el; iar negustorii greci sau evrei ori proprietarul ar găsi de bună seamă un mijloc de a pune mâna pe ce s-ar afla în el. Fără nădejdea vreunui câștig, nici gând de muncă. Și odată cu lenea, viciul pune stăpânire pe sufletul țaranului moldovean ori muntean; trebuie măcar să-și uite de necazuri : cârciumarul evreu se află în preajmă ca să-i satisfacă noua patimă pe datorie. Țăranul se dedă beției”²

Țăranul însă nu-i urăște în egală măsură pe toți cei de pe urma cărora are de suferit, ci potrivit răutăților sau puterii lor. „Turcul aproape că nu apare în plângerile sale și e limpede de ce : este un păgân, iar țăranul îl vede arareori – și apoi este Marele stăpân, absentul, un soi de autoritate de netăgăduit care la urma urmei are niște drepturi. Cât despre evrei, ura țaranilor răbufnește în cântece dar nu prea des, doar împotriva cămătarului sau cârciumarului. Este puțin mai aspru față de rus, care este creștin, care ar fi fost cel mai în măsură să facă ceva în folosul lui, dar care l-a înșelat atât de crunt. Țăranul îi poartă pică mai ales după pierderea Basarabiei și după războiul din 1806-1812. Din acele vremuri datează Cântecul Prutului. Dar dintre toți dușmanii țaranului moldovean ori muntean, cel pe care îl urăște cel mai mult, cel care apare la tot pasul în cântecele populare ale vremii, este asupritorul statornicit în țară – cel pe care îl desemnează prin ciocoi, cuvânt puternic, fără origine cunoscută, intractabil, care înseamnă în același timp parvenit, cioclu, hrăpăreț”³

Țărănimea din Transilvania însemna mai cu seamă lumea iobagilor.

„... întreg ansamblul ei (al iobăgiei – n. personală) în faza cea mai acută, a șerbiei, sub imperiul căreia a evoluat trei veacuri și jumătate, de la introducerea la începutul secolului al XVI-lea până la desființarea ei din 1848”⁴

Franța oficială și o parte a publicului francez au început să se informeze cu privire la Principatele dunărene și să se intereseze de soarta lor de abia către 1848. Istoria influenței franceze în România, care durează de aproximativ o sută cincizeci de ani, ar putea fi împărțită în trei perioade distincte și aproape egale, fiecare durând aproximativ jumătate de veac : francezii și românii s-au cunoscut de abia în timpul celei de a treia perioade (după 1848), abia atunci influența este exercitată de unii și primită de ceilalți în mod conștient; în timpul celei de-a doua perioade (din anul 1804, anul instaurării Imperiului francez, până la 1848) doar românii sunt conștienți de influența de care beneficiază; în sfârșit, în timpul primei perioade (de la mijlocul veacului al XVIII-lea până la 1804) nici românii, nici francezii nu se cunosc unii pe alții : românii învață limba franceză, adoptă manierele franțuzești, ideile și formele exterioare ale civilizației franceze, datorită contactului cu grecii și rușii, care au suferit direct influența acestei civilizații.

Poporul francez a semănat idei și tendințe la majoritatea popoarelor Europei; de aproape trei sute de ani el le hrănește aproape pe toate cu producțiile sale literare; aproape nu există colț al Europei unde civilizația franceză să nu fi introdus vreă îmbunătățire, să nu se fi manifestat într-un fel sau altul. Adesea, influența franceză în România a fost destul de superficială. Trebuie însă ținut seama de faptul că Principatele Române nu existau nici ca viață istorică, nici ca viață intelectuală înaintate de providențiala influență franceză. Se poate afirma că influența franceză în Principatele dunărene începe o dată cu primul principe fanariot.

Nicolae Mavrocordat, care deschide epoca domniilor fanariote, i-a uimit pe boierii români prin numărul mare de limbi pe care le cunoștea – latina, franceza, italiana, greaca, turca, araba, persana – precum și prin cunoștințele sale de teologie și filozofie; el a tipărit, lucru nemaîntâlnit până atunci, o carte la București, în 1719 (Despre datorie). Fiul său, Constantin, a fost cel dintâi om din Țara Românească și Moldova care a avut bibliotecă. Mai târziu, domnitorul Nicolae Caragea (1782-1783) își va uimi la rândul său supușii prin cunoștințele sale de politică și istorie contemporană.

Cu excepția lui Alexandru Ipsilanti și a filologului Hangerliu, principii cei mai luminați trebuie căutați printre domnii fanarioți și chiar printre Mavrocordați, familia care a avut privilegiul de a da principii cei mai cultivați.

Constantin Mavrocordat ajutat de Franța a obținut scaunul Moldovei în 1741, iar în 1753, la Constantinopol, urmărit de turcii, în dizgrația cărora căzuse din pricina acuzațiilor aduse de dușmanii săi, ambasadorul regelui a fost cel care l-a ascuns în palatul lui și l-a întreținut pe cheltuiala ambasadei timp de opt luni, pentru ca în cele din urmă să reușească să-i obțină iertarea.

Oricum, ambasadorii regelui doreau să-și asigure serviciile fanarioților. Dându-și seama curând că nu aveau de-a face cu domnitori prea vrednici de încredere, îi supravegheau de departe, așa cum îi supraveghease la Constantinopol pe când erau simpli dragomani. Așa se face că au trimis pe lângă ei, la București și la Iași, agenți de încredere. Curând s-a instituit obiceiul de a însărcina consulii din Crimea cu supravegherea domnilor Moldovei. Veneau la Iași sub pretextul de a-și îngriji sănătatea „doctorii și farmaciștii din capitala Moldovei fiind mult superiori celor din Crimea”, sau și mai adesea sub pretextul de a face cumpărături. Strângeau informații asupra comportării domnitorilor, trăgeau oamenii de limbă, făceau vizite notabilităților orașului, iar apoi raportau tot ce aflaseră ambasadorului de la Constantinopol. Aceasta poate fi considerată ca fiind a doua formă a supravegherii domnilor fanarioți.

Peste puțin timp, domnitorii înșiși, parcă de bunăvoie au pus la îndemână un mijloc mai sigur de a fi supravegheați. Printre secretarii însărcinați cu redactarea corespondenței oficiale, unul turc, un divan-efendi, avea în grijă corespondența către Înalta Poartă, iar un altul francez, redacta corespondența cu agenții secreți pe care domnitorii îi aveau pe lângă diferitele puteri și câteodată chiar cu marile puteri. Secretarii francezi erau în chip firesc retribuiți de către ambasadorul Franței la Constantinopol, cu care întrețineau o corespondență cifrată. La început erau numiți cu consimțământul ambasadorului, apoi direct la propunerea lui.

Astfel, „Secretariatul”, precedând „Consulatul”, a constituit cea de-a treia formă de supraveghere a domnitorilor fanarioți de către ambasadorii Franței.

Choiseul – Gouffier, numit ambasador în 1785, luă hotărârea să impună domnitorilor ca secretari oameni de vază, pe care i-a ales din suita sa. În 1785 l-a numit secretar chiar pe atașatul de ambasadă, Alexandre-Maurice Blanc de Lanautte, conte de Hauterive, iar în 1787 pe filologul Le Chevalier, viitorul conservator al bibliotecii din Saint-Geneviève. Nici unul însă din cei doi nu au putut suporta șederea în Moldova.

Acești secretari, primii francezi care au trăit în Principate, au fost însă prea puțin potriviți pentru a face ca Franța să fie iubită sau măcar cunoscută pe aceste meleaguri.

De altfel, secretari au mai urmat să existe, dar nici unul nu s-a dovedit a fi potrivit. Chiar mai mult, Carra era un fost ziarist acuzat de un furt grav, care venise în Moldova doar pentru a scăpa de o condamnare sigură. Se credea mare diplomat, dar tot urmându-i sfaturile, domnitorul Grigore Ghica a sfârșit înjunghiat de turci.

Numirea secretarilor este una din cauzele mărunte care au contribuit la cunoașterea Franței în Principate, în timpul fanarioților. Atât din interes cât și din spirit de imitație, boierii greci, rudele sau creditorii principelui, boierii pământeni care voiau să-și păstreze vechile ranguri și posturi – toți sunt gata să urmeze exemplul stăpânului. Curând la Curtea domnească, în casele marilor boieri, se puteau auzi vorbind, mai mult sau mai puțin corect, greaca modernă, italiana și franceza. Lipsa doar limba țării pe care domnii nu aveau vreme să o învețe și pe care au considerat-o a fi „incapabilă să exprime înaltele frumuseți ale filosofiei și rafinamentele artei”.

Îndrăgostit de Franța și civilizația franceză a fost și domnitorul Moldovei, Grigore Ghica (1764-1767; 1774-1777). Cel căruia însă i se datorează în cea mai mare măsură înlesnirea accesului influenței franceze, a fost domnitorul Țării Românești, Alexandru Ipsilanti (1744-1782).

Domnitorii apelau adesea la serviciile unor francezi ca dascăli, iar boierii îi imitau. Cei din Orleans erau cei mai căutați datorită pronunției lor.

Poate unicul merit al școlii grecești era că cei care o frecventau învățau acolo italiana și franceza. O frecventau fii de negustori, de preoți, de boieri de rangul al treilea, care nu-și permiteau să aibă un percepător străin, chiar fii din protipendadă.

Domnitorul Constantin Mavrocordat a reorganizat Școala grecească în Țara Românească în 1761, Grigore Ghica în Moldova, în două rânduri : în 1747 și în 1766, fără a introduce însă limba franceză. Cel care a introdus franceza în școala domnească a fost Alexandru Ipsilanti, admirator al francezilor, a manierelor și bucătăriei lor; exemplul său a fost imitat repede în Moldova.

Deci primii care au răspândit influența franceză în cele două Principate Române au fost domnitorii fanarioți. Spiritul de imitație al boierilor, dorința lor de a fi pe placul domnitorului, visul de a-și vedea fiii în cele mai multe funcții, au determinat aristocrația să-i calce pe urme. Tot domnitorilor fanarioți li se datorează și introducerea primelor publicații în limba franceză.

Tânărul tesalian Rigas din Velestin născut aprox. prin 1753, a plecat de la școala din Zagora la Constantinopol, unde întâmplător l-a cunoscut pe Alexandru Ipsilanti, care l-a crescut, l-a făcut secretarul iar mai apoi și confidentul său.

Prin 1786, Rigas a părăsit Constantinopolul și a venit la București. Zvonurile despre Revoluția Franceză care s-au răspândit în cele două principate, l-au determinat ca în timp să poarte o corespondență cu Emile Gaudin, secretar la Ambasada Franței, pe care-l cunoscuse la Constantinopol. S-a împrietenit cu cetățeanul Hortollan și a devenit corespondentul voluntar al cetățeanului Descorches, ambasadorul Republicii Franceze. În același timp primea ziarul francez via Marsilia, sau prin mijlocirea tinerilor greci care studiau la Paris.

Rigas a întemeiat la București o societate literară și politică menită, în concepția lui, să dezrobească Grecia : Eteria prietenilor. A tradus mai multe opere din limba franceză și a realizat și un proiect de Hartă a Moldovei.

Societatea secretă a lui Rigas a progresat mult în perioada 1791-1794. În Eterie s-au înrolat în afară de greci, albanezi, sârbi sau bulgari, și mari boieri munteni : Ghica, Dudescu, Câmpineanu, Sturza, Brâncoveanu. Țelul acestei societăți era de a stăpâni

întreaga Peninsulă Balcanică, și indiferent de rezultatul încercărilor lor, pentru Principate nu avea cum să fie bine. Poate că rudimentarismul lor i-a împiedicat să priceapă acest lucru.

Moartea lui Rigas pune capăt primei etape a influenței ideilor noi în Principate, așa zisa perioadă grecească. Dar în chiar anul morții sale, 1798, plecau din Constantinopol primii agenți ai Republicii Franceze pe lângă domnitorii Moldovei și Țării Românești, ceea ce va impulsiona revoluția. Era în premieră interesul Franței în mod direct în privința Principatelor dunărene, trimițând un consul.

Deși numai începând cu anul 1798 au fost numiți doi consuli în Principate, se poate considera că Revoluția s-a ocupat foarte repede de propaganda principiilor sale în aceste provincii îndepărtate, iar în perioada dintre 1793-1798 au existat numeroase încercări de a numi un agent oficial. Prima mențiune în acest sens se poate constata la 1793 în proiectul redactat de naturalistii Brugière și Olivier.

Inițiativa fondării unui consulat republican în Țările Române a avut-o, în 1795, un grec originar din Constantinopol, Constantin Stamati, un entuziast al ideilor Revoluției Franceze, care devenise cetățean francez. Stamati, care era interesat mai ales de Polonia, a propus Comitetului Salvării Publice înființarea unei confederații poloneze în Moldova. S-a autopropus consul și considera că modesta sumă de 5000 de livre i-ar fi ajuns.

Aceste motive au convins guvernul francez. Comitetul Salvării Publice l-a numit mai întâi „agent secret”, apoi „consul general al Republicii”, la 8 februarie 1796. Nu și-a știut câștiga însă simpatia pe care o avea „civismul său desăvârșit” în fața stăpânilor și a compatrioților. Stamati însă a demonstrat necesitatea numirii în Principate a unui cetățean care să reprezinte Republica.

Cetățeanul Gaudin, care locuiește timp de 6 ani în Împériul Otoman și în Principate, n-a avut însă timp să se ocupe decât de „înflorirea comerțului francez în Principate”. Mijloacele utilizate pentru a reuși în această grea întreprindere și opusculul pe care l-a publicat mai târziu, „Soulèvement des nations chretiennes de la Turquie d'Europe...” (Ridicarea națiunilor creștine din Turcia europeană...) îl prezintă pe Emile Gaudin ca un om practic. Gaudin a părăsit Bucureștiul la sfârșitul lunii martie 1796.

Cetățeanul Carra Saint-Cyr, prim-secretarul ambasadei din Constantinopol l-a înlocuit pe Gaudin. Timp de două luni cât a răspuns de treburile „consulatului” care nu luase însă ființă a fost uimit văzându-i pe confederații polonezi adunându-se de zor în București, ca și cum ar fi înghițit intențiile secrete ale Republicii. Rapoartele pe care le-a făcut în acest sens au decis guvernul republican să grăbească tratativele în vederea înființării consulatului. După negocierile încheiate, în 1797, s-a obținut de la Înalta Poartă un firman de numire pentru un consul de origine franceză la București, iar printr-un al doilea firman un alt consul la Iași. Acești agenți erau obligați să corespundeze direct cu guvernul central din Paris.

Cetățeanul Flûry a fost numit la București iar cetățeanul Parrant la Iași cu secretarii Maurice Dubois și respectiv, Jacques Ledoulx. Instrucțiunile pentru ei recomandau să arate turcilor cea mai mare deferență și să-i supravegheze atent pe ruși, cei mai mari dușmani ai Republicii.

Prietenii Franței erau mai numeroși la București, unde boieri precum banul Dimitrie Ghica sau Brâncoveanu dădeau tonul.

La Iași viceconsulul în vârstă de numai 24 de ani, caracter mai mult chibzuit decât energic, era puțin făcut să câștige spiritele societății moldovenești. Tot ce a putut face ca intelectual, a fost să studieze societatea în mijlocul căreia trăia și să trimită numeroase memorii la Talleyrand, să facă miracol de abilitate ca „să-și ascundă indigența sub aparențele seducătoare ale modestiei republicane”. O carte scrisă de el ar fi devenit

document fundamental asupra societății fanariote, căci rapoartele sale oficiale dovedesc o judecată serioasă și critică, de bun observator (Observații asupra geografiei, administrației și populației din Moldova). În afara spuselor despre domnitor, surprinde starea de spirit din Moldova, apoi a recunoscut influența chiar și la Iași a Revoluției Franceze.

În timp de Parrant, într-un mediu ostil făcea apel la resemnarea „republicană” și la memorii ca să-și poată suporta situația dificilă, Flûry, așezat într-un mediu mai prielnic, ca să contrabalanseze influența consulilor austriac și rus, ca să ridice din nou prestigiul Franței, n-a ocolit nici un mijloc : a arborat tricolorul deasupra consulatului și a găsit mijloace de a-și cumpăra o trăsură. Predecesorul său, Carra Saint-Cyr, îi prezentase cele douăzeci și cinci de persoane care se aflau sub protecție franceză la București : 2 cetățeni francezi; 2 armeni; mai mulți zantioți și corfioți, precum și alți străini care, neavând consul, se găseau în virtutea capitulațiilor, sub protecția Franței. În urma tratatului de la Campo Formio s-a grăbit să-i convoace pe toți grecii din insulele ioniene și să-i anunțe că se vor bucura în viitor de aceleași avantaje, drepturi și imunități ca cetățeni francezi. Această veste s-a răspândit în București printre greci, și a reaprins entuziasmul pentru Franța.

Cetățeanul Flûry îl cucerise nu doar pe domnitorul Hangerliu, ci însoțit de secretarul său începu să facă vizite boierilor din protipendadă, iar pe unii din ei i-a invitat la masă și le-a dat o mică serbare. Urmând exemplul rușilor și austriecilor, căuta să aibă un corespondent în al doilea oraș al țării, Craiova, oferindu-i acestuia un mic dar, „o atenție” constând într-un ceas de aur. Asemenea atenții a mai acordat și altora. Boierii i-au oferit în contrapartidă un tratament asemănător. Consulii rus și german nu reușiseră niciodată să atragă la serbările pe care le-au dat nici o soție de boier valah. Strada de unde a plecat în zorii zilei de 6 februarie 1798 consulului Republicii Franceze cu secretarul său, ca să se ducă în audiență la domnitor, s-a numit de atunci, pentru mai mult de o jumătate de secol, Ulița franțuzească. Dușmanii îi numeau ironic pe partizanii francezilor, Partida Franceză.

După lovitură de stat din 18 brumar 1799 (a doua lună a calendarului revoluționar francez : 23 octombrie – 21 noiembrie) și mai ales după Marengo, Partida Națională sau Franceză din Țara Românească și-a îndreptat atenția către primul consul. Partidul acesta era alcătuit din boieri munteni ca : vornicii Scarlat Câmpineanu și Știrbei, logofătul Băleanu, Nicolae Dudescu, Grigore Ghica : acesta din urmă fiind șeful Partidei. Câțiva mari boieri moldoveni din familiile Sturdza, Catargi și Beldiman li s-au asociat. Toți doreau independența principatului lor iar speranțele le erau îndreptate spre Franța. După Marengo, în țară circula zvonul că Napoleon s-ar fi convertit la religia musulmană ca să-i păcălească pe turci pentru a putea să urce pe tronul sultanilor la Țarigrad (Constantinopol).

Aceste zvonuri și aspirații au făcut ca într-o noapte din iarna anului 1800, cei câțiva boieri moldoveni și munteni care constituiau Partida Națională să hotărască în unanimitate să-i expună situația primului consul, scop în care l-au trimis la Paris pe boierul Nicolae Dudescu care știa cel mai bine limba franceză. Pentru a putea face drumul, boierul Dudescu își pusese la bătaie toată averea formată din moșii și case, care ajunsese în mâna creditorilor. La Paris scumpetea vieții și pasiunea pentru risipă îl costaseră toți banii gheață. Boierul Goleșcu a fost trimis să-i dea de urmă, a povestit lucruri uluitoare despre naivul Dudescu. Se gândise că nu are curajul și priceperea să-l abordeze pe primul consul, cel mai bine era să-i atragă pe oamenii de seamă din anturajul său : doamna de Staël, doamna Récamier sau pe generalul Poniatowski aflat la Paris. Pentru aceasta el a considerat că cel mai bine era să le dea o idee despre marile bogății ale unui boier.

În scurtă vreme după acest episod, principele Moldovei, Alexandru Șuțu, cunoscut pentru atașamentul său față de Franța, țara în care-și făcuse studiile, a fost numit domnitor

și în Țara Românească, la insistența ambasadorului francez la Constantinopol. Situația a durat puțin, Ambasada Franței acționând din proprie inițiativă, fără știrea primului consul.

Calculul Franței la care se adăugau observațiile făcute de ambasadorul rus în Turcia în privința politicii Înaltei Porți în Principate, au făcut ca domnitorul Alexandru Șuțu să fie îndepărtat de la domnie și înlocuit de fidelul rușilor, Constantin Ipsilanti, după doar două luni.

Unii boieri mari care făceau parte din Partida Națională, în frunte cu câțiva arhiepiscopi, în ziua numirii noilor domnitori, au emigrat în Banat și Transilvania, pretextând că nu mai puteau îndura guvernarea domnitorilor greci. De la Brașov, toți cei care știau franțuzește, familiile Ghica, Brâncoveanu, Câmpineanu printre munteni și Catargi, Sturdza, Beldiman printre moldoveni, l-au rugat pe ambasadorul francez la Viena – contele de Champagny – să-i transmită lui Napoleon o suplică. Cei din Partida Națională care n-au emigrat în Transilvania aveau planuri și mai mărețe. Intenționau să se mute cu familiile lor în Franța. Boierul Ghica era sufletul acestui grup, s-a expus persecuțiilor noului domn Constantin Ipsilanti și a fost înlăturat din toate funcțiile și vegheat cu strictețe. Visul de a-i trimite o scrisoare primului consul s-a înfăptuit de abia în 1803 când prin București a trecut generalul Brune. În 1804 au fost numiți noi agenți la București și Iași. Generalul Brune, ambasador la Constantinopol, a considerat necesar să pună capăt uneltirilor domnitorului Țării Românești, Constantin Ipsilanti și, încercă să-și asigure fidelitatea domnitorului Moldovei, Alexandru Moruzi. Pentru a câștiga încrederea, au fost trimiși drept „comisari provizorii pentru relațiile comerciale” tânărul Saint-Luce la București și Méchain la Iași. Ca să înlătore orice bănuială, cei doi domnitori, Ipsilanti mai ales, le-au făcut cele mai strălucite primiri.

Primul consul însuși a privit cu satisfacție primirea făcută comisarilor. Saint-Luce a intuit realitatea însă. Din rapoartele lui către guvernul central din Paris - veritabile pagini de istorie - rezultă că Partida Națională nu a emigrat toată în străinătate. Pe de altă parte, un boier cu numele Faca ar fi scris în anul următor primului consul dezvăluind toate manevrele domnitorului care punea la cale oferirea Principatelor rușilor, precum și despre originea latină a moldovenilor și muntenilor. Boierul a fost surghiunit la mănăstire pentru îndrăzneala sa.

Proclamarea Imperiului Francez și victoriile sale prime împotriva Europei coalizate au stârnit din nou entuziasmul grecilor și moldo-vlahilor. Acum un alt popor începu să se agite în Peninsula – cel turc.

Sentimentele domnitorului Ipsilanti față de Franța erau cunoscute. Când se declara războiul dintre Franța și Turcia în 1798, acesta era dragomarul Porții. A pus stăpânire pe toate agențiile de comerț, obiectele de aur, argint sau pietre prețioase pe care a putut să le găsească și a ordonat să fie brutalizată și jefuită întreaga colonie franceză. Numirea sa în Țara Românească fusese o răzbunare a consulului rus Tamarra pentru numirea preconsulului Alexandru Șuțu. Cu puțin înainte de proclamarea Imperiului Francez, pentru a vâri vrajbă între Franța și Turcia, acest domnitor a născocit un vicleșug a cărui nereușită l-a supărat. A comunicat la Constantinopol că agentul Saint-Luce ar fi cerut permisiunea de a merge la Vidin ca să-l întâlnească pe răzvrătitul Pasvan-Oglu, dușmanul Porții. Reiss Efendi, mirat, l-a informat pe ambasadorul Brune, care a cerut explicații exacte agentului său. A descoperit falsitatea și ca să se dezvinovățească, domnitorul a trebuit să mintă iarăși : a pretins că formulase doar o întrebare. Sigur este că Ipsilanti îi înlăturase din orice funcție publică și îi persecutase pe boierii galofili închizându-l la mănăstirea Sinaia pe boierul Faca „smintitul”.

Domnitorul Alexandru Moruzi fusese dragoman al Porții în 1793 și începuse a se arăta prietenul Franței, determinând Poarta să recunoască noua Republică. Numirea sa ca

domn în Moldova îl nemulțumise pe consulul rus Tamarra. Odată ajuns însă în principat, departe de influența franceză, și-a schimbat repede sentimentele și a lăsat impresia unei uri împotriva Franței. Lui și fraților săi Dimitrie și Panaiotaki le vor datora Principatele pierderea Basarabiei, iar Franța, în 1810, alianța Turciei cu Anglia. Același trio era întâlnit între 1802-1806, făcând imposibilul pentru a-l duce la pierzanie pe domnitorul Alexandru Șuțu, singurul fanariot cu adevărat atașat de Franța.

Turcia și-a păstrat încrederea în Moruzești până în 1812, anul pierderii Basarabiei. Diplomația franceză le ghicise jocul încă din 1804. Între 1805-1806 cei doi principii fanarioți sperau ca francezii să piardă lupta împotriva coaliției. Victoria de la Austerlitz din 2 decembrie 1805 l-a tulburat pe Ipsilanti care plănuia chiar să-l asasineze pe consulul Franței, interzicând boierilor orice legătură cu el. În înțelegere cu Moruzi, a răspândit zvonul că Napoleon ar fi fost învins de prusaci și s-ar retrage către Paris, dar aceste rapoarte false au fost infirmate, deoarece Buletinele Marii Armate nu au întârziat să fie cunoscute și citite la Constantinopol. Astfel că, la 10 iulie 1806, încalcând tratatul de la Iași, principii „trădători și rebeli” au fost înlocuiți cu domnitorii galofili : Alexandru Șuțu în Țara Românească și Callimachi în Moldova. Dar în mai puțin de două luni au trebuit readuși pe tron domnitorii „trădători și rebeli” deoarece Rusia s-a declarat insultată de Turcia și, în timp ce Napoleon își îndrepta forțele împotriva Prusiei, treizeci și cinci de mii de oameni au trecut granița Moldovei sub comanda generalului Michelson. Concomitent ambasadorul britanic, căruia i-au fost respinse bunele oficii, părase cu zarvă Constantinopolul. Flota turcească a fost înfrântă în fața Dardanelelor și Selim al III-lea a trebuit să cedeze. Cu toate acestea, în taberele sale din Germania, Napoleon își îmboldea neâncetat aliatul. Îl numește pe Sébastiani ambasador la Constantinopol, punând capăt interimatului lui Parrant la București și a lui Reinhardt la Iași și-i scrie întruna sultanului pe parcursul anului 1806. În lipsa unor date geografice exacte asupra Principatelor, a strâns informații politice.

Domnitorul Șuțu, vechi candidat al Partidei Naționale, membrii munteni ai Partidei, făceau sincer cauză comună cu Turcia. Au trecut Dunărea și s-au grupat în jurul candidatului galofil care avea reședința la Rusciuc. Faima victoriilor „marelui împărat” și insurecția polonezilor stârneau tot mai mult entuziasmul și admirația. După o primire fără cusur făcută de Ipsilanti care-și mai venise în fire, ambasadorului Sébastiani și consulului Parrant, stătea în expectativă. Omologul său moldovean, știindu-se rău văzut de guvernul francez, i-a scris împăratului un memoriu prin care încerca să-l convingă de o credință indubitabilă. În același timp îl dădea pe mâna rușilor pe consulul Reinhardt.

După bătălia nedecisă de la Eylau, francezii au zdrobit pe dușmanul comun la Friedland. Vestea descumpănitoare pentru prietenii Franței a fost Pacea de la Tilsit. Se zvonea că, sub înaltele auspicii ale Franței urma să se încheie un tratat în urma căruia Principatele vor fi cedate Rusiei. Știrea că în 23 august 1807 s-ar fi încheiat la slobozia un armistițiu care prevedea că în termen de treizeci și cinci de zile rușii și turcii vor evacua Principatele a fost primită cu mare bucurie – Ledoulx, în calitate de consul francez, asistând la tratative, profitând de faptul că știa rusește, a strecurat câteva condiții pe care De Duilleminat singur, ca trimis al împăratului, nu le-ar fi acceptat. Turcii bucuroși că au scăpat ieftin și-au retras trupele și au aderat la blocada continentală. Răsunetul ideilor liberale înțelese ca „emancipare a popoarelor” scosese pentru puțin timp pe boieri din amorțeala lor intelectuală, din relele deprinderi și conturase, chiar dacă confuz, imaginea „Patriei” sau a „Libertății”. Dacă Franța nu mai putea veni în ajutorul țărilor lor, dacă trebuiau să suporte a fi hărțuiți între Turcia și Rusia, preferau să fie legați de Turcia care stăpânea Principatele și de care îi apropiase o clipă influența franceză.

Nu intra în vederile lui Napoleon de a cultiva rușilor gândul de a ocupa Principatele⁵, acum având alte planuri cu ele. Mai măreț decât proiectul de a împărți Europa, răsărise în mintea lui dorința de a stăpâni Orientul care nu mai trebuia să-i aparțină exclusiv țarului. Privirile sale erau îndreptate acum spre Constantinopol. Din acest moment problema Orientului a devenit pentru el aceea a împărțirii Imperiului Otoman. Această schimbare o admitea doar dacă îi servea ca armă în caz extrem, ce avea să fie folosită împotriva Angliei. În acest caz, pentru a-i priva pe englezi de Mediterană și a le pune în pericol imperiul asiatic, va lovi pe neașteptate Turcia și va deschide, peste ruinele ei, un drum până la hotarele Indiei. Acest subiect l-a discutat cu țarul Alexandru, dar numai vag. Împărțirea Turciei era un vis mai vechi și al țarului. În acest context, soarta Principatelor a fost problematizată în trei rânduri, dar abia în 1810 îi va cere consulului său Ledoulx : „O statistică a provinciilor Moldovei și Valahiei, în sfârșit, detalii mai amănunțite asupra lor”. Îi amintește ambasadorului Tolstoi că „ocuparea Principatelor nu este decât o chestiune de timp” și informa Sankt Petesburgul asupra puternicei opoziții pe care o întâmpină la Constantinopol în cedarea Principatelor. Poate că pentru primul motiv nu spusese nimic împotriva armistițiului de la Slobozia și nu-l destituise pe consulul Ledoulx, dușmanul rușilor, căruia pare chiar să-i arate mereu mai multă încredere. Ledoulx va rămâne consul în Țara Românească până în 1812.

Dezastrul de la Baylen îi schimbă a patra oară atitudinea împăratului, prietenia cu țarul devenind o necesitate. Obligat, a transportat cea mai mare parte a forțelor sale din Prusia în Spania, chiar când Austria era pe punctul de a se ridica împotriva lui, el condamnă din nou Principatele, pe care în calitate de prim-consul le-ar fi dat bucuros Austriei pentru a ține Rusia în frâu. După Friedland, ca împărat, se gândea să le ofere Rusiei pentru a neutraliza Austria. La Erfurt sunt stipulate fără rezerve drepturile Rusiei asupra Principatelor. În câteva luni, Turcia va fi în mod cert solicitată de guvernul din Londra : în ianuarie 1809, ea va primi un ultimatum din partea Rusiei, se va crede părăsită de Franța care era ocupată în altă parte și se va arunca în brațele Angliei, iar Franța se va grăbi să o părăsească.

În articolul 5 din tratatul de la Erfurt se spunea : „Înaltele Părți contractante se angajează să privească drept o condiție absolută a Păcii cu Anglia ideea ca aceasta să recunoască Finlanda, Valahia și Moldova o parte a Imperiului Rus”.

Începând cu 1811, Napoleon lua direcția care-l va duce la evenimentele din 1812. „Arta împăratului Napoleon, observa Stackelberg, consta în a arunca între Austria și Rusia «mărul discordiei al Moldovei și Valahiei»”.

Între acuzele transmise de Napoleon la 28 februarie 1811 țarului este și aceea a achiziției imense a Principatelor, prin care ar fi distrus cel mai vechi aliat al Franței, adică Turcia. Totuși, la 5 aprilie, Napoleon nu trecea între motivele de război cu Rusia și anexarea Principatelor.

La 30 octombrie , Wilson i-a declarat lui Rumiantev că Anglia «vede cu plăcere» și «este gata să acceadă» la achiziționarea Principatelor de către Rusia ca o cucerire de război și nu ca factor de împărțire a Turciei pe care Anglia nu o accepta.

Odată cu răcirea raporturilor ruso-franceze, Angliei nu-i rămânea decât să o grăbească spre ruptură și să precipite încheierea păcii ruso-turce în care Principatele constituiau punctul cheie.

Stratford Canning le vorbea turcilor de cedări teritoriale parțiale indispensabile, de vreme ce, indiferent de învingător (țarul sau Napoleon), despăgubirile se vor face pe seama Imperiului Otoman; apoi el pune în fața Porții spectrul unei alianțe ruso-austriece. Tot el l-a avertizat pe cale oficială (relațiile diplomatice erau rupte) pe Ipsilanti (18 februarie 1812) că turcii nu vor încheia pace pe baza condițiilor inițiale rusești, iar pe turci

că, dacă se încapătănează să nu încheie pace, ajutorul prevăzut în tratatul anglo-turc din 1809 nu va mai fi operant. Totodată englezii refuzau să accepte convenția de la Erfurt care dădea Rusiei Principatele. Așadar, Londra urmărea să-l elibereze pe țar de încurcăturile orientale pentru a-l fortifica în războiul antifrancez, dorea deci încheierea cât mai grabnică a păcii ruso-turce, dar cu un minimum de beneficiu teritorial țarist în sud-estul Europei și fără o alianță ruso-turcă de natură să înlesnească Rusiei o influență preponderentă pe malurile Bosforului.

După Austerlitz, Austria cade în rangul puterilor de ordin secundar. Ea este prinsă între francezii stăpâni în Dalmația, sârbii în răscoală și Principatele, teatrul de război ruso-turc. Albert Sorel spune că Austria nu avea decât o politică de urmat : de a viețui, de a se pregăti pentru evenimentele viitoare, de a lăsa pe ruși și francezi să se devoreze, de a împiedica pe Napoleon să revoluționeze Galiția și de a împiedica pe ruși să cucerească Principatele. Acum după Austerlitz, Viena traversa un asemenea moment care o lipsea de mijloace capabile să oprească schimbarea configurației teritoriale și a raportului de forțe în sud-estul continentului, în speță anexarea Principatelor de către Rusia.

Și Franța și Rusia curtează Austria, dar în calea înțelegerii ruso-austriece stau Principatele, deși rușii își vor reduce pretențiile inițiale. Politica mâinilor libere în scopul de a avea acces pe firul Dunării – unde erau așezate Principatele – nu doar pentru oamenii de afaceri, explică refuzul lui Matternich de a primi în 1810 propunerea turcă de mediere a păcii.

La 5 mai 1812, la București ⁶ s-au semnat preliminarile tratatului de pace ruso-turc; în art. 1 se stipula că granița între cele două imperii va fi Prutul. La 28 mai 1812 s-a încheiat și tratatul de pace, din partea rusă fiind semnat de Andrei Italinski, Ioan Sabaniev și Iosif Fonton. Tratatul avea 16 articole. Articolele 4 și 5 prevedeau anexarea la Rusia a părții din Moldova dintre Prut și Nistru, Marea Neagră și Dunărea maritimă. Presat de „Viitorul conflict cu Franța” și apoi campania lui Napoleon împotriva Rusiei, guvernul țarist a redus treptat pretențiile : de la ambele Principate române la Moldova, apoi la Moldova dintre Siret și Nistru și în final, la Moldova dintre Prut și Nistru. Comentând de la București din 28 mai 1812, Marx a considerat că «Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta Otomană n-a fost niciodată suverană asupra Țărilor române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru când, la Calovitz, presată de poloni să cedeze Moldo-Vlahia, ea răspunde că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate».

În lumea neevoluată a vremii, simpla cunoaștere a limbii franceze și a câtorva noțiuni de știință îi făcea să treacă drept oameni de talent, erudiți, aristocrați chiar. Dintre aceștia face parte și Flûry „regicidul”. Cum Flûry „a votat moartea regelui”, numele său era ușor de găsit pe lista membrilor Convenției. Povestea lui însă este falsă, dar a lăsat amintiri vii și a fost dascălul unor cunoscute și influente persoane ale generației următoare. Cum i se îngăduia să aibă elevi la oraș, i-a instruit pe lângă nepoții logofătului Roznovan, pe copiii vistiernicului Iordache Balș, devenit mai târziu logofăt și hatman. Lui i se datorează și educația primului ca dată, poet moldovean, primul de altfel dintre poeții Principatelor, asupra căruia se face simțită influența franceză, logofătul Costache Conachi.

Pe lângă limbă și educație, ideile Franței progresiste au pătruns adânc în societatea românească de abia în „epoca” pașoptistă.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1. Apostol Stan, Grigore Ploeșteanu – *Utopia confederalismului pașoptist între vis și realitate*, București, Editura Vestala, 2001
2. Pompiliu Eliade – *Influența franceză asupra spiritului public în România*, București, Editura Humanitas, 2000, p. 29-30
3. Pompiliu Eliade – Op. Cit., p. 32-33; 223; 224
4. David Prodan – *Problema iobăgiei în Transilvania 1700-1848*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 5
5. Leonid Boicu – *Principatele române în raporturile politice internaționale (1792-1821)*, Iași, Institutul european, 2001, p. 222-224; 226-227
6. Serciu Columbeanu – *Contribuții privind situația internațională a țărilor române între anii 1806-1812*, în *Revista de Istorie* nr. 5, tomul 29, mai 1976, București, Editura Academiei RSR, p. 673-674